

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

8 lutego 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Monika Koba (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 8 lutego 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 22 października 2020 r., I ACa 709/19,
w sprawie z powództwa P. K.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanej na rzecz
powoda tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego
kwotę 2700,00 (dwa tysiące siedemset) zł z odsetkami w
wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu
świadczenia pieniężnego za czas po upływie tygodnia od dnia
doręczenia pozwanej odpisu wyroku do dnia zapłaty.**

UZASADNIENIE

Powód P. K. wniósł o zasądzenie na jego rzecz od pozwanej Bank spółki akcyjnej w W. kwoty 184 527,16 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie tytułem zwrotu świadczenia spełnionego na podstawie nieważnej umowy kredytu zawartej przez strony 9 listopada 2007 r. a na wypadek nieuwzględnienia tego żądania – o zasądzenie na jego rzecz od pozwanej kwoty 57 045,32 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie wobec bezskuteczności niedozwolonych klauzul zawartych w powyższej umowie.

Pozwana wniosła o oddalenie powództwa i zasądzenie od powoda na jej rzecz kosztów procesu.

Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z 3 czerwca 2019 r. oddalił powództwo (pkt I) i orzekł o kosztach procesu (pkt II), przyjmując za podstawę rozstrzygnięcia następujące ustalenia i wnioski.

Powód 9 listopada 2007 r. zawarł z pozwaną umowę kredytu hipotecznego dla osób fizycznych „X.” nr [...] kwocie 254 000,00 zł, waloryzowanego kursem CHF, przeznaczonego na zakup od spółdzielni mieszkaniowej odrębnej własności lokalu mieszkalnego nr [...], w budynku przy ulicy [...] w G., dokonanie opłat okołokredytowych, wykonanie prac remontowych w wymienionym lokalu oraz pokrycie składki ubezpieczenia kredytu na wypadek utraty pracy lub poważnej choroby (§ 1 ust. 1, 2 i 3 umowy). Kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji, wyliczona wstępnie - według kursu kupna z tabeli kursowej banku z dnia 21 września 2007 r. – stanowiła sumę 114 141,91 CHF. Oprocentowanie kredytu – według stawki LIBOR 3 M obowiązującej w dniu zawarcia umowy – wynosiło, 3,78% w skali rocznej (§ 1 ust. 8, § 9 ust. 1 i 2) a marża 1,0%. Bank miał dokonywać korekty oprocentowania kredytu w przypadkach zmiany stawki bazowej LIBOR 3M aktualnie obowiązującej w stosunku do stawki ogłaszanej przedostatniego dnia roboczego poprzedniego miesiąca o co najmniej 0,10 punktu procentowego. Kredyt miał być spłacony w 360 miesięcznych równych ratach kapitałowo-odsetkowych (§ 1 ust. 5), wyrażonych w złotych polskich po przeliczeniu ich według kursy sprzedaży CHF z tabeli kursowej banku, obowiązującego w dniu spłaty z godziny 14:50 (§ 10 ust. 5). Powód złożył oświadczenie o świadomości ryzyka związanego z kredytem

waloryzowanym kursem waluty obcej. Z dniem 1 lipca 2009 r. bank umożliwił kredytobiorcom spłatę kredytu w walucie waloryzacji (§ 24 regulaminu). Powód spłaca raty kapitałowo-odsetkowe w złotych polskich.

Sąd Okręgowy uznał, że - w świetle powyższych ustaleń faktycznych - żadne z żądań powoda nie zasługiwało na uwzględnienie.

Nie ma podstaw do uznania umowy kredytu zawartej przez strony za nieważną na podstawie art. 58 § 1 i 2, art. 353¹ k.c. oraz art. 69 ustawy z dnia 2 sierpnia 1997 r. Prawo Bankowe (Dz. U. z 1997 r., Nr 140, poz. 939 ze zm.; dalej: „Pr. bank.”).

Mimo zasadności zarzutu abuzywności klauzul umownych prowadzących do przeliczenia transz kredytu i spłacanych rat według kursu CHF ustalanego przez bank (art. 3851 § 1 k.c.), nie było również możliwości wyeliminowania z umowy klauzuli waloryzacyjnej i uznania, że strony zawarły umowę kredytu w złotych polskich, nie poddaną waloryzacji kursem waluty obcej, ale oprocentowaną na zasadach określonych w umowie, tj. według zmiennej stopy procentowej w wysokości stawki LIBOR 3M, powiększonej o marżę banku (1,00 %). Powód pozostaje zatem związany umową z pominięciem zakwestionowanych klauzul (art. 385¹ 2 k.c.). Możliwe było bowiem ustalenie wartości świadczeń objętych umową przez ich odniesienie - stosownie do art. 41 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe, a od 24 stycznia 2009 r. - zgodnie z art. 358 § 1 i 2 k.c. - do rynkowej wartości CHF, odzwierciedlonej średnim kursem tej waluty ogłaszanym przez NBP w dniu wymagalności roszczenia.

Powód, wobec abuzywności wskazanych klauzul umownych, mógłby dochodzić zapłaty nadwyżki między sumą rat spłaconych w złotych polskich przy zastosowaniu kursu CHF z tabeli banku a sumą rat w złotych ustaloną według kursu rynkowego waluty waloryzacyjnej. Tymczasem domagał się on zapłaty różnicy między sumą rat uiszczonych w PLN i sumą rat w tej walucie przy założeniu, że kredyt nie podlega waloryzacji i jest oprocentowany w oparciu o stawkę LIBOR, co pozostaje w sprzeczności z wolą stron wyrażoną w umowie.

Sąd Okręgowy za bezzasadne uznał również żądanie zapłaty kwoty 5635,51 zł jako świadczenia nienależnego spełnionego na poczet ubezpieczenia niskiego wkładu własnego (20%) kredytowanego zakupu nieruchomości. Przepisy art.

805 i nast. k.c. nie wyłączają dopuszczalności takiego zabezpieczenia a umowa zawarta w tym przedmiocie nie zawierała klauzul abuzywnych.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną zmienił wyrok Sądu Okręgowego: w pkt I w ten sposób, że zasądził od pozwanej na rzecz powoda 184 427,16 zł za jednoczesnym zaoferowaniem przez powoda zwrotu pozwanej 254 000,00 zł a w pkt II w ten sposób, że zasądził od pozwanej na rzecz powoda 6417,00 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (pkt 1); oddalił apelację powoda w pozostałej części (pkt 2) i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego (pkt 3). Podzielił zasadniczo ustalenia faktyczne przyjęte za podstawę zaskarżonego wyroku oraz ocenę, że wskazane przez powoda, będącego konsumentem, postanowienia umowne mające wpływ na określenie głównych świadczeń stron, nie zostały z nim uzgodnione indywidualnie. Podkreślił, że postawiły one powoda w niekorzystnej sytuacji, gdyż nie miał on żadnego wpływu na kształtowanie tabel, czy kursu średniego, ani też na wysokość związanej z kursem marży banku. Bank przyznał sobie w tym zakresie prawo do arbitralnego podejmowania decyzji i wpływania na wysokość rat kapitałowo-odsetkowych. Prawa i obowiązki powoda zostały więc ukształtowane w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszały jego interesy. Powód nie został we właściwy sposób poinformowany co do ryzyka kursowego, z jakim wiąże się zaciągnięcie kredytu indeksowanego walutą obcą. Nie przewidział on, podobnej jak pozwana, że zmiana kursu tej waluty może być tak duża, iż doprowadzi do niemal potrojenia kwoty podlegającej spłacie na rzecz banku.

Sąd Apelacyjny dokonał jednak odmiennej oceny skutków prawnych stwierdzonej abuzywności zaskarżonych klauzul. Uznał, że ich wyeliminowanie musi prowadzić do upadku umowy, gdyż ich uzupełnienie nie jest możliwe w sposób przewidziany w prawie krajowych a bez jednoznacznego określenia sposobu przeliczenia na walutę obcą wypłaconego kredytu oraz wyliczenia rat spłacanych przez kredytodawcę umowa nie może być wykonywana. Z kolei tzw. przewalutowanie kredytu prowadziłoby do niedopuszczalnej zmiany treści umowy, prowadzącej w istocie do przekształcenia dotychczasowego stosunku prawnego w inny.

Sąd Apelacyjny, uwzględniając powództwo główne na podstawie art. 405 w związku z art. 410 k.c., uznał za usprawiedliwiony podniesiony przez pozwaną zarzut zatrzymania w stosunku do zasądzonej od niej na rzecz powoda kwoty 254 000,00 zł.

W skardze kasacyjnej, skierowanej przeciwko rozstrzygnięciom zawartym w pkt 1 i 3, opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części i wydania orzeczenia oddalającego apelację bądź przekazującego sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. Zarzuciła naruszenie: art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. UE L 95, s. 29; dalej: „dyrektywa 93/13”); art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13; art. 69 ust. 3 Pr. bank., art. 65 i art. 358 § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, a także art. 410 § 1 i 2 w związku z art. 405 k.c. – przez ich niewłaściwe zastosowanie.

Powód w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie,

Sąd Apelacyjny, dokonując oceny postanowień umowy kredytu zawartej przez strony pod kątem ich abuzywności, zaaprobował ustalenia i wnioski Sądu pierwszej instancji istotne z punktu widzenia tej oceny. Wynika z nich jednoznacznie, że treść postanowień umowy dotyczących waloryzacji kredytu kursem CHF, w tym postanowień określających przeliczanie kursów walut zgodnie z tabelą kursów pozwanej, nie były przedmiotem negocjacji i uzgodnień między stronami. Nie wskazują one na to, aby pracownicy pozwanej wyjaśnili powodowi będącemu konsumentem, na czym polegają różnice między kredytem złotowym a indeksowanym, ani mechanizmu waloryzacji, w szczególności, w jaki sposób wzrost kursu CHF w stosunku do kursu PLN może wpłynąć na wysokość kapitału kredytu i rat jego spłaty oraz jak mógłby on zabezpieczyć się przed negatywnymi skutkami takiej zmiany. Pozwana posłużyła się gotowym wzorcem umownym. Powód podpisał oświadczenie o świadomości ryzyka walutowego, gdyż było to warunkiem

zawarcia umowy; nie miał jednak wpływu na jego treść i nie rozumieli w pełni jej znaczenia. Klauzule indeksacyjne nie zostały sformułowane w sposób prosty i zrozumiały, umożliwiające powodowi oszacowanie wynikających z nich konsekwencji ekonomicznych, w szczególności całkowitego kosztu kredytu. Kształtowały prawa i obowiązki powoda w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy, gdyż pozostawiały pozwanej pełną swobodę w ustalaniu kursy waluty, wpływającego w sposób istotny na całkowity koszt kredytu.

Skarżąca podniosła, że Sąd Apelacyjny, wyrażając powyższą ocenę, naruszył art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 w dwojaki sposób. Po pierwsze, dokonał - w sposób nieuprawniony - oceny abuzywności klauzuli ryzyka walutowego oraz klauzuli *spreadowej* łącznie przez pryzmat przesłanek przewidzianych w tym przepisie. Po wtóre, uznał – bezzasadnie - że klauzula ryzyka walutowego nie została sformułowana w sposób jednoznaczny. Zarzuty te nie mogły odnieść zamierzonego skutku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego obecnie nie budzi wątpliwości, że klauzule przeliczeniowe, zastrzeżone w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego do waluty obcej, określają główne świadczenie kredytobiorcy. Odnoszą się one do bezpośrednio do elementów przedmiotowo istotnych umowy kredytu, tj. do kwoty kredytu oddanej do dyspozycji kredytobiorcy oraz podlegającej zwrotowi, których wysokość kształtują wprost (zob. m.in. wyroki: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 13 kwietnia 2022 r. II CSKP 15/22; z 11 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 20 maja 2022 r., II CSKP 15/22 – nie publ.). Stanowisko takie prezentowane jest również w orzecznictwie TSUE (zob. m.in. wyroki: z 20 września 2017 r., C-186/16; z 20 września 2018 r., C-51/17; z 14 marca 2019 r., C-118/17 i z 3 października 2019 r., C-260/18). Sąd Apelacyjny, aprobując ten pogląd, nie naruszył więc wskazanych przez skarżącą przepisów prawa materialnego.

Z motywów zaskarżonego wyroku wynika wyraźnie, że zaskarżone postanowienia umowne, w tym określające ryzyko walutowe, nie były sformułowane w sposób jasny i zrozumiały, w związku z czym zostały poddane kontroli pod kątem abuzywności i ocenione jako niezgodnione indywidualnie oraz wprowadzające

rażącą dysproporcję praw i obowiązków kontraktowych na niekorzyść powoda. Przesłanki uznania mechanizmu indeksacyjnego za nietransparentne zostały przy tym rozważone z uwzględnieniem – istotnych dla tej oceny - kryteriów wypracowanych w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz TSUE. Skarżąca nie podjęła nawet próby wykazania, że kontrola abuzywności tej klauzuli powinna uwzględniać inne przesłanki niż uwzględnione przez Sąd Apelacyjny. Nie podniosła również argumentów podważających skutecznie - wyprowadzonego z tej kontroli - wniosku, że sporna klauzula nie została sformułowana w sposób jednoznaczny. Wbrew jej zapatrywaniu, ocena ta była wynikiem rozważenia postanowień umownych kształtujących tę klauzulę nie tylko w aspekcie przejrzystości pod względem formalnym i gramatycznym, ale również w kontekście możliwości oddziaływania na świadomość konsumenta ekonomicznych następstw jej zastosowania. Poniesione przez skarżących zarzuty naruszenia art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 nie mogły zatem prowadzić do uznania skargi kasacyjnej za usprawiedliwioną.

Niedozwolone postanowienie umowne jest od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść konsumenta, który może udzielić następnie świadomej i wolnej zgody na to postanowienie, przywracając mu skuteczność z mocą wsteczną. W sprawie niniejszej powód zgody takiej nie wyraził; przeciwnie, sprzeciwił się przyjęciu takiego rozwiązania.

W orzecznictwie wskazuje się, że wyeliminowanie niedozwolonych klauzul kształtujących mechanizm indeksacji i uznanie za wiążące pozostałych postanowień umowy prowadziłoby do przekształcenia kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej w zwykły kredyt złotowy, jednak oprocentowany według stawki powiązanej ze stawką LIBOR, a więc tak daleko idącej zmiany umowy kredytu, że stałaby się ona umową o odmiennej istocie i charakterze; w istocie prowadziłoby to nie do utrzymania zawartej przez strony umowy kredytu indeksowanego, lecz wykreowania zobowiązania nie objętego zgodnym zamiarem i wolą stron a przy tym sprzecznego z zasadami obrotu. Podkreśla się przy tym, że w rozważanym przypadku zastosowanie w umowie kredytu złotowego oprocentowania według stawki LIBOR byłoby sprzeczne z naturą stosunku prawnego zawiązanego przez strony. Skoro zaś po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzuli utrzymanie umowy

o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, to nie można uznać, że strony pozostają związane umowa w pozostałej części. W takiej sytuacji zachodzi podstawa do stwierdzenia nieważności umowy kredytu (zob. m.in. uchwały z 16 lutego 2012 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 6, poz. 40 oraz z 7 maja 2021 r. – zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9 poz. 56; wyroki: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22 i z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22).

Skarżąca, kwestionując prawidłowość zastosowanej przez Sąd Apelacyjny sankcji wobec stwierdzenia abuzywności mechanizmu indeksacyjnego przyjętego w zawartej przez strony umowie, wskazała na bezzasadne pominięcie możliwości jej utrzymania przez zastosowanie do przeliczeń kursowych średniego kursu walut NBP. W braku wypełnienia we wskazany sposób luki powstałej wskutek usunięcia postanowień abuzywnych upatrywała naruszenia 69 ust. 3 Pr. bank, art. 65 i art. 358 § 2 k.c. oraz art. 385¹ § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13. Zarzuty naruszenia tych przepisów należało uznać za chybione.

Wejście w życie tzw. ustawy *antyspreadowej*, którą w art. 69 Pr. bank. dodano ustęp 3, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień umowy kredytu zawartej wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających z tej oceny, dokonywanej według stanu prawnego z chwili jej zawarcia; ustawa ta nie zawiera przepisów o charakterze dyspozytywnym, które mogłyby zastąpić nieuczciwe klauzule umowne (zob. m. in. wyroki Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 28 października 2022 r., II CSKP 894/22 - nie publ.).

Podstawy do usunięcia luki powstałej w następstwie wyeliminowania z umowy klauzuli abuzywnej nie stanowi również art. 358 § 2 k.c., wprowadzony do Kodeksu cywilnego z dniem 24 stycznia 2009 r. - a więc po zawarciu umowy przez strony - ustawą z dnia 23 października 2008 r. nowelizującą tę regulację oraz ustawę - Prawo dewizowe. Należy podkreślić, że – według wiążących ustaleń przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku - kwota kredytu miała być i została wypłacona w złotych polskich a zamiarem pozwanej w chwili zawarcia umowy nie było stosowanie kursu średniego NBP, lecz kursów określonych we własnej tabeli. Wykładnia zawartej

przez strony umowy kredytu nie może być dokonywana po wyeliminowaniu z niej postanowień abuzywnych. Zarzut naruszenia art. 65 § 2 k.c. nie mógł więc odnieść zamierzonego skutku.

W orzecznictwa TSUE dotyczącym art. 5 i art. 6 dyrektywy 93/13 wskazano, że sądy krajowe są uprawnione do eliminowania z umowy niedozwolonych postanowień umownych, jednak bez możliwości dokonywania ich redukcji utrzymującej lub zastąpienia innymi postanowieniami (zob. m.in. wyroki: z 14 czerwca 2012 r., C-618/10; z 6 marca 2019 r., C-70 i C-197/17 oraz z 30 maja 2013 r., C-488/11). Przyjęcie odmiennego rozwiązania nie dałoby się pogodzić z głównym celem dyrektywy 93/13, którym jest zapewnienie konsumentom skutecznej ochrony (*effet utile*) przed konsekwencjami niedozwolonych postanowień umownych. Pozostawałoby też w sprzeczności z celami prewencyjnymi tej dyrektywy, mającymi zniechęcić przedsiębiorców do wykorzystywania klauzul abuzywnych zawieranych umowach.

Konsekwencje upadku umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej w zakresie roszczeń zwrotnych przysługujących stronom tej umowy zostały wyjaśnione w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21 (OSNC 2021, Nr 9, poz. 56), mającej moc zasady prawnej. Wskazano w niej - odwołując się do tzw. teorii dwóch kondycji - że jeżeli bez bezskutecznego postanowienia umowa kredytu nie może wiązać, konsumentowi i kredytodawcy przysługują odrębne roszczenia o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy (art. 410 § 1 w związku z art. 405 k.c.). Przyjęto przy tym, aprobuując stanowisko wyrażone w uchwale z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20 (OSNC 2021, Nr 6, poz. 40), że stronie, która w wykonaniu umowy kredytu dotkniętej nieważnością spłacała kredyt, przysługuje roszczenie o zwrot spłaconych środków pieniężnych jako świadczenia nienależnego (art. 410 § 1 w związku z art. 405 k.c.) niezależnie od tego, czy i w jakim zakresie jest dłużnikiem banku z tytułu zwrotu nienależnie otrzymanej kwoty kredytu. Zarzut naruszenia wymienionych przepisów, oparty na odmiennym, wadliwym założeniu, nie mógł wywrzeć zamierzonego skutku.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 39814 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

[SOP]

[ms]